

Jan-Werner Müller. *Što je populizam?* (preveo Višeslav Raos). TIM press, Zagreb, 2017, 133 str.

U skupinu pojmova koji su kudikamo spretniji za slobodnu uporabu u svakodnevnom suvremenom političkom diskursu negoli za teorijsko-terminološko omeđenje nedvojbeno ide populizam. Teško odredljiv, može se reći i neuhvatljiv, sklizak, maglovit, populizam je za analitičku raščlambu nezahvalna tema, o njemu se primjere na jednoj londonskoj konferenciji kasnih 1960-ih govorilo kao o „sablasi koja kruži svijetom“. U novije se doba usponom populizma, uz i dalje nedovoljnu artkuliranost onoga što određuje konceptualni mu meritum, nedovoljno često govori o posljedicama koje populizam ostavlja u političkome prostoru te zanemaruje odgovor na pitanje pridonosi li populizam demokratskomu sustavu ili ga osiromašuje. U potrazi za nimalo jednostavnim odgovorima, ali ipak empirijski provjerljivima, njemački politolog Jan-Werner Müller u svojoj knjizi *Što je populizam?*, u prijevodu Višeslava Raosa i u izdanju TIM pressa (Biblioteka KYKLOS, ur. Dijana Bahtijari, Zagreb, 2017), pronicljivo raščlanjuje temeljna obilježja populizma, radi, gdje to smatra potrebnim, dijakronijske uvide u preobrazbe populističkih obilježja ovisno

o političkim akterima i prostorima te daje dragocjene analize mnoštva primjera recentnih populističkih praksi, pretežito u Europi i dvjema Americama. Prijeko potrebno štivo, složit ćemo se, posebice kad dolazi iz znanstvenoga pera autora koji je posvećen istraživanju demokracije u nadasve složenu suvremenom kontekstu u kojem se populizam nerijetko poistovjećuje sa srodnim političkim realijama pa se, posljedično, nedovoljno jasno ekstrahiraju njegova obilježja.

Jan-Werner Müller, profesor na Sveučilištu Princeton, među ostalim i suosnivač Europskih studija za slobodne umjetnosti, u svojim se knjigama dosad bavio raznim aktualnim političkim pitanjima, ponajviše u tematskome okviru europske demokracije i patriotizma. *Što je populizam?* prva mu je knjiga objavljena u prijevodu na hrvatski jezik (izvornik *What is populism?* objavljen je u kolovozu 2016. u izdanju University of Pennsylvania Pressa). Na nešto više od stotinu stranica, uz više od 150 bilježaka, Müller problematizira populizam kao koncept, dajući svojem istraživanju tri temeljna smjera: otkrivanje temeljnih obilježja populističke retorike, otkrivanje obilježja djelova-

nja populista na vlasti te dubinska analiza koncepta populizma, uz uvid u to kako bi se trebalo nositi s populistima.

U uvodnome dijelu, naslovljenom *Jesu li svi populistii?*, autor ističe da nedostaje takva teorija populizma, kao i koherentni kriteriji, kojima bi se mogao uočiti trenutak u kojem neki političar ili politička praksa postaje populistička. Potom daje kratak pregled sadržaja poglavlja kojim se ocrtavaju temeljne premise njegove teorije populizma, u kojoj anticipira predšasnička istraživanja na tu temu, ali i razvija naizgled jednostavan pristup koji svojim živim zapažanjem razotkriva, rekli bismo, samu srž populizma, ogolivši mu pritom retoričke, simboličke i druge slojeve.

U prvome poglavlju *Što populistii govore* autor se bavi opisivanjem „jezika kojom govore populistii“. Uvodno razmatra razlike u uvriježenim shvaćanjima populizma kroz suodnos populizma i liberalizma, a koji se uvelike razlikuje u Europi i SAD-u (na Starome kontinentu liberalizam nije povezan s populizmom, barem ne na onaj način na koji je u SAD-u vezan uz egalitarnu lijevu politiku što dovodi do „liberalnoga populizma“). To, među ostalim, navodi Müllera na apostrofiranje toga da je populizam „očito sporan koncept“, često zajednički nazivnik raznorodnim političkim strategijama, koje mogu i ne moraju biti desne, lijeve, (ne)liberalne, (ne)demokratske. Naglašava da taj

koncept ima svoju kohezivnu snagu, koju valja propitati da bi se dublje razumjela demokracija, a kojoj populizam, kako tvrdi, nije korektiv, već stalna opasnost. U tom kontekstu osobito je zanimljivo Müllerovo propitivanje „slijepih ulica“ razumijevanja populizma, vezujući ih uz povijesne perspektive te odbacujući, u utvrđivanju empirijskih kriterija, uvriježene načine na koje su kritičarske skupine običavale govoriti o poveznici populizma i progresivnosti, demagogiji, buržoaziji, frustraciji, bijesu i ogorčenosti, tj. procesima modernizacije, socioekonomskim skupinama i ostalome.

Držeći da je populizam prije svega „moralistička predodžba politike“, autor se usmjerava na promišljanje nekoliko temeljnih mu obilježja, među kojima je ekskluzivizam, tj. antipluralizam, jer populistii snažno zagovaraju ideju da su oni istinski predstavnici pravoga, ispravnoga naroda („samo neki u narodu su istinski narod“), što su, složiti ćemo se, nimalno bezazlene karakteristike. Odgovor na pitanje što zapravo populistii tvrde da predstavljaju Müller vidi u njihovoj isključivosti: populistii drže da predstavljaju pravi narod i jedini to ispravno čine, zastupajući jedinstveno opće dobro, kad su na vlasti, za njih nema legitimne oporbe, a skloni su, već prema samoj logici populizma, teorijama zavjere. To su samo neka od obilježja populista koja autor analizira u ovome poglavlju, ali i ona su do-

voljna da se ilustrira jedna od temeljnih Müllerovih teza: populizam ne dovodi do većega sudjelovanja u politici te ne pridonosi pluralizmu. Populističko vodstvo autor analizira među ostalim i s pomoću izbornih slogana populističkih stranaka, uključujući primjerice poruke na društvenoj mreži Twitteru koje je u svojoj predsjedničkoj kampanji objavio D. Trump te, ističući da populisti teže izravnoj povezanosti, objašnjava zašto imaju specifičan odnos prema medijima i medijskoj ulozi u posredovanju društvene stvarnosti. Nadalje, populističke stranke su, tvrdi Müller, uvijek monolitne, odražavajući ekskluzivno moralno predstavništvo i unutar stranke. Populizam izrasta iz moralnih i simboličkih kategorija, te kao takav, ako je u uporbi, usmjerava se protiv onih političkih aktera koji mu nisu udovoljili u njegovu protezanju ekskluzivnosti. No, kakvi su populisti u demokratskoj političkoj praksi? Jesu li doista, kako je to ilustrirao Benjamín Arditi (2005), nalik alkoholiziranu gostu koji se tijekom večere ne obazire na druge, krši sva pravila ponašanja, sablažnjava sve prisutne svojom uskogrudnošću te pritom može očijukati sa suprugama drugih gostiju? Jesu li možda i još gori od toga? Odgovor na to pitanje autor daje u drugome poglavlju *Što populisti čine, ili populizam na vlasti*. Ondje raspravlja o trima populističkim tehnikama vladanja i njihovim moralnim opravdanjima, potom razrješuje zagonetku je li populizam na

vlasti isto što i „neliberalna demokracija“, razlaže odnos između populističkih ustava i njihova pojmovnoga proturječja te svoje teze sažima u vidu ekstenzivnoga odgovora na pitanje: Zar narod ne može nikada reći „mi narod“? Među ostalim ističe se da je ironično to što populizam, kad je na vlasti, zagovara istu onu isključivost i uzurpaciju protiv koje se borio, i to „bez osjećaja krivnje i uz navodno demokratsko opravdanje“. Populisti su skloni, u borbi za „pravi narod“, stvarati „nove“ ustave kojima se ograničavaju svi drugi, tj. nepopulisti, te time izobličavati demokratske procese, a institucije su im utoliko neprijatelji ukoliko one ne proizvode, prema procjeni populista, „moralno ispravne političke ishode“.

Treće poglavlje *Kako se nositi s populistima* kroz nekoliko točaka uvodno donosi temeljne razlike između populizma i demokracije, potom navodi tri problema liberalno-demokratske kritike populizma, daje analizu krize predstavništva na američkoj sceni i Europe između populizma i tehnokracije, pri čemu su posebno zanimljiva autorova sumiranja razloga zašto se Europa od 1970-ih naovamo, posebice u posljednje vrijeme, otvorila populizmu.

U zaključku Müller sažima sedam teza o populizmu koje se protežu kroz sva poglavlja. Među ostalim navodi: „Populiste treba kritizirati zbog onoga što jesu – istinska opasnost za demokraciju, ne samo za liberalizam“

(str. 109). Populisti mogu ustrajati u tome da su jedini autentični predstavnici „istinskoga naroda“, biti skloni obračunu s civilnim društvom, posve utjeloviti autoritarizam, pisati pristrane ustave koji im pomažu ostati na vlasti, no jedno je sigurno – problemi kojima se populisti bave mogu se shvatiti ozbiljno, a da se pritom ne prihvati njihov populistički način, ističe autor.

Možemo ustvrditi kako je hrvatski prijevod knjige *What is populism?* Jana-Wernera Müllera dosljedno prenio dopadljiv i pitak autorov stil izlaganja kojim su prema koherentim kri-

terijima usustavljena obilježja različitih populističkih praksi na više kontinenta, Donalda Trampa, Huga Cháveza, Silvija Berlusconi, Jörga Haidera, Marine Le Pen, Viktora Orbána i mnogih drugih. Nužno je istaknuti da je takva knjiga, koja nudi raščlanjene mehanizme s pomoću kojih se lako mogu razlučiti populistički od nepopulističkih aktera, ne samo dobrodošla nego i prijeko potrebna za razumijevanje domaćega političkog prostora i njegovih granica protudemokratske politike.

Ljubica Josić

Mike Friedrichsen, Yahya Kamalipour: *Digital Transformation in Journalism and News Media. Media Management, Media Convergence and Globalization*, Springer, 2017., p. 555

Digitalne tehnologije mijenjaju način proizvodnje, širenja i pristupa medijskom sadržaju i, kao što stvaraju nove mogućnosti, stvaraju i nove izazove za sve koji se nalaze u tom lancu globalne razmjene informacija. Urednička knjiga *Digital Transformation in Journalism and News Media*, s podnaslovom *Media Management, Media Convergence and Globalization*, objavljena u travnju 2017. godine u izdanju Springera, u svojim tekstovima analizira različite procese digitalne transformacije u novinarstvu i me-

dijima. Urednici Mike Friedrichsen i Yahya R. Kamalipour su na 555 stranica predstavili 46 rada izložena na 10. konferenciji Global Communication Association, koja se održala u Berlinu od 16. - do 18. srpnja 2015. godine. Konferencija, kojoj je tema bila upravo medijski menadžment, konvergencija i globalizacija, okupila je gotovo 200 sudionika iz 26 zemalja. Istražujući kako digitalne promjene potiču inovacije, autori u svojim člancima identificiraju nove poslovne i komunikacijske modele, kao i digi-